

УДК 821.161.2-1.09.03»193»=162.1К.Яворського

УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ У ПОЛЬСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ КАЗІМЕЖА АНДЖЕЯ ЯВОРСЬКОГО

Анна ХОМА-СУВАЛА

*Університет Марії Кюрі-Склодовської,
Інститут слов'янської філології,
площа Марії Кюрі-Склодовської 5, Люблін, 20-031, Польща,
e-mail: achoma@wp.pl*

Проаналізовано українську поезію міжвоєнного періоду у перекладах К. А. Яворського. Казімеж Анджей Яворський поруч із Юзефом Чеховичем і Юзефом Лободовським, був одним із люблінських піонерів перекладу української лірики та вніс великий вклад у її популяризацію у Польщі. У 1930-х роках К. А. Яворський переклав кількадесят віршів (зокрема М. Рильського, С. Маланюка, Б. І. Антонича і П. Тичини), а тому відіграв провідну роль серед польських перекладачів української поезії. У перекладах К. А. Яворський був прихильником прагматизму перекладу і намагався відтворити ритм твору-оригіналу. В його перекладах помітною є тенденція до динамізації тексту шляхом додавання емоційних елементів.

Ключові слова: українська поезія, міжвоєнний період, переклад, Казімеж Анджей Яворський, Максим Рильський, Богдан Ігор Антонич, Євген Маланюк, Павло Тичина, Микола Бажан.

У літературній спадщині Казімежа Анджея Яворського (1897–1973) основне місце посідає перекладацька діяльність. Серед його перекладів домінують переспіви зі слов'янських літератур, більшість із них були зібрані в ювілейному виданні «Творів» К. А. Яворського, опублікованих у Любліні в 1971–1974 роках. Переклади української поезії були надруковані в третьому томі цього видання під назвою «Перекласти поезії: української, білоруської та кавказьких народів» («Przekłady poezji ukraińskiej, białoruskiej i narodów kaukaskich»).

Як перекладач Казімеж Анджей Яворський дебютував 1918 року переспівом вірша Сергєя Єсеніна. Переклади з української літератури з'явилися тільки на початку 30-х років; перші з них були опубліковані в 2-му випуску «Камени» 1933 року.

Найбільшу увагу мистець присвятив поезії Максима Рильського. У третьому томі «Творів» знаходимо понад двадцять його віршів. Більшість із них – це рання творчість українського письменника зі збірок: «Під осінніми зорями» (1918), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Де сходяться дороги» (1929), а також із тих, які виникли невдовзі після звільнення з в'язниці, як «Знак терезів» (1932) і «Літо» (1936).

Окрім того, К. А. Яворський переклав вісім пісень зі збірки «Під осінніми зорями», з яких на перше місце виходить образ природи. Особливо варто відзначити вірші: «Червоне Вино», «Яблука доспіли, яблука червоні!» і «Рожевий лавр цвіте в моїй кімнаті».

Помітними мотивами у них є тема смерті, образ якої прозирає крізь призму зростання, дозрівання і вмирання природи. Подібний підхід, у якому переважають екзистенційні проблеми, характерний і для поезії самого К. А. Яворського. Це, зокрема, характерне між іншими для збірки «Червоній і білій коханці» («Czerwonej i białej kochance»), 1924). Польський переклад вірша «Червоне вино» з'явився в 7-му випуску «Камени» 1934 року.

Для віршів М. Рильського, написаних у 1920-х роках, характерним є пантеїстичне світовідчуження й почуття єдності з природою. Мотиви проминання кохання на тлі осіннього пейзажу бринять у вірші «Яблука допіли, яблука червоні!» У польському перекладі вдалося відтворити ритм і образно-змістові риси твору:

Jabłka już dojrzały, jabłka czerwoniutkie!
 Idę przez sad ścieżką, trzymam cię za rękę.
 Ty mnie odprowadzisz miła, aż do pola,
 Ja odejdę – może już nie wróćę więcej [9, s. 73].

Перекладач не імітує оригінал; хоча він часто імпліфікує образну систему твору, додаючи специфічні польські фрази, але намагається зберегти рівновагу. Лексична структура переспіву, наскільки це можливо, залишається близькою до першотвору.

Одним із лейтмотивів поезії М. Рильського є роль поета в суспільстві. Як наголосив Ярослав Грицковян, Казімеж Анджей Яворський в роботі над перекладом «з особливим благоговінням шукає вірші про роль і важливість творця, його ставлення до існуючого світу» [9, с. 93]. Тож не дивно, що серед перекладів також з'явився твір «Рожевий лавр цвіте в моїй кімнаті», який об'єднує тему любові з мотивом місії мистця і поезії. Польський переклад був опублікований у 1934 році в 4-му випуску «Камени». Долі мистця присвячений і вірш «Як мисливець обережний». У перекладі К. А. Яворського цей твір з'явився у 8-му випуску «Камени» 1938 року. Уособлення поета як ремісника проявляється у творі «Дедал безсмертний, втілення порив» зі збірки «Під осінніми зорями». У вірші автор, використовуючи міфічні образи, порушив проблему творчості й покликання поета. Оксана Гальчук вважає, що: «М. Рильський через осмислення відомого міфічного мотиву занурюється в комплекс проблем, пов'язаних із природою творчості, покликанням та самореалізацією поета. Герой його твору – це мистець, що своїм хистом здобуває шлях до свободи, до повноцінного життя. Вільному Дедалу поет протиставляє власну несвободу, а мотив втрати Дедалом сина трансформує у втрату любові – для ліричного героя вона є «дитям», загубивши яке, мистець втрачає натхнення» [2, с. 140].

У творчості М. Рильського мотив смерті з'являється також і у збірці «Знак терезів». Це видно передусім у циклі «Постаті», де автор використовує античні мотиви. К. А. Яворський переклав поезію «Прометей», польська версія якого заслуговує на особливу увагу з перспективи використання перекладачем оригінального звучання українською імені древнього героя:

Prometeju, Prometeju!
Czarny sęp już nie przyleci.
Już odegnał go na zawsze
Nieśmiertelny ogień twój [9, s. 86].

Це може бути пов'язано з характерною для перекладів К. А. Яворського «лексичною дисципліною та вірними повтореннями фраз і синтаксичних структур оригіналу» [7, с. 98].

Джерелом спокою в поетичному світі М. Рильського є переконання у незворотності людського життя. Бачимо це в перекладеному К. А. Яворським вірші «Пером вогняного вічність пише».

Польський перекладач зацікавився також циклом віршів, присвячених юнацьким спогадам автора. У збірці «Під осінніми зорями» подано низку поезій, які є відображенням минулого. У вірші «Далекий дім, замислений і білий», польський заголовок якого звучить як «Dym zamyślony, daleki i biały», знаходимо ідилічний образ сімейного дому, що пахне свіжим хлібом і чаєм з самовару, який «воркоче».

Поезія під назвою «Дитинство» про час і зміни у житті людини дуже схожа на авторський твір самого К. А. Яворського з циклу «Більше ніж Юнас» («Bardziej niż Junas»), а особливо віршів [«Все пливе, тож пливе і тіло, і душа...»] ([Wszystko płynie, więc płynie i ciało, i dusza...]) і «До родинного міста» («Do rodzinnego miasta»). Помітна надзвичайна адекватність польського та українського варіантів. Польський мистець зберіг не тільки ритм твору, а й намагався використовувати досить близькі семантичні еквіваленти:

Na stołeczku jadę przez Saharę,
Czasem z kijka strzelam w pelikana,
W pianie się pogrążam wód Niagary,
Na drewnienku mknę przez oceany [9, s. 80].

Подібний тон наявний у ще одному автобіографічному творі, який має епіграф: «Моїй Романівці». Як зауважив Ярослав Грицков'ян, польський переклад заслуговує на особливу увагу – у зв'язку із надзвичайною пластичністю і ретельним підбором лексичного ряду. Перекладач вміло, з великою свободою зберігає первинний зміст твору – крізь призму свого таланту [7, с. 97]. Ось його фрагмент:

Białe psiatka bawią się na sianie,
Słońce pyszczki śmieszne im łaskocze;
Cień gałęzi drży na białej ścianie;
Czapla w niebnej waży się roztoczy [9, s. 79].

Порівнюючи поетичні досягнення обох письменників можна знайти безліч аналогій. Юнацькі захоплення природою, апофеоз життя резонують як у творах К. А. Яворського «Квітень, Весна» («Kwiecień, Wiosna»), так і у віршах М. Рильського

«Перед весною» та «Опівночі». Особливо варто відзначити перекладену Яворським лірику «Опівдні», яка починається зі слів:

Włochaty trzmiel z bodiaków czerwonawych
Miód słodki spija. Jak soczystą pełnią
Huczy i ściele się dziś ponad ziemią
Południa świetlistego wiolonczela! [9, s. 81]

Автор у барвистий спосіб малює картину літнього дня, що гіпнотизує різноманітністю звуків, запахів і кольорів. Переклад знову ж нагадує авторський вірш К. А. Яворського «Południe» з циклу «Pieśni bałwochwalcze».

Серед його переспівів знаходимо вірш під заголовком «Z Czterech wierszy», який є першою частиною циклу «Чотири вірші» (зі збірки «Літо»). Польський мистець зробив майже ідеальний переклад, про що свідчать наступні слова:

Na miodowej ziemi plastrem,
Na pół zżętych ścierniskami,
Nad ogrodem, gdzie się ściele
Zieleń żeber arbuzowych,
Pojedynyk głuchy trwa [9, s. 89].

Цей побіжний аналіз показує, що інтерес Казімежа Анджея Яворського до поезії Максима Рильського є результатом зацікавлення неокласичними мотивами, характерними для поезії українського поета і для творчості польських письменників міжвоєнного періоду. Максим Рильський фактично належав до того самого покоління, що Ярослав Івашкевич і Юліян Тувім. Творчість Казімежа Анджея Яворського перебувала й під впливом скамандритів, й імовірна творча співзвучність українського та польських поетів і привернула увагу польського інтерпретатора.

У перекладацькій спадщині Казімежа Анджея Яворського вагоме місце займає й поезія Богдана Ігора Антонича. Люблінський поет зробив двадцять перекладів поезій цього українського автора. Більшість із них з'явилася у холмському часопису «Камена» в 1934–1968 роках. Усі переклади опубліковано в третьому томі «Творів» К. А. Яворського.

Перекладач звернув увагу на поезію зі збірок «Привітання життя» (1931), «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936) і «Зелена Євангелія» (1938). У його перекладі з'явилися вірші: «Ніч», «Автобіографія», «До моєї пісні», «Корчма», «Клени», «До весни», «Гірка ніч», «Весіння ніч», «Пісня про незнищенність матерії», «Полярія», «Уривок», «До істоти з Зеленої Зорі», «Весільна», «Теслів син», «Ярмарок», «Наука», «Корчмарські чари», «Проповідь до риб», «Вишні» і «Вітер століть».

Творчість Б. І. Антонича, розквіт якої припадає на 1930-ті роки відрізнялася від поезії попереднього десятиліття. Поет відкинув характерні для цього періоду сентиментальні, патріотичні теми і шукав єдності людини з природою та космосом. У своїй поезії Б. І. Антонич використовував релігійні і філософські мотиви, язичницьку

символіку, а також елементи лемківського фольклору. Лемківщина була в його поезії не тільки символом «малої батьківщини», а й опозицією до урбаністичних локусів.

З першої книги віршів Б. І. Антонича «Привітання життя» Б. І. Яворський вибрав два твори: «Ніч» і «Автобіографія». Перший із них з'явився в 4-му випуску «Камени» в 1934 році і відображає дилему молодого письменника, який розмірковує про важливість і значення своєї роботи. Польський переклад характеризується численними посиленнями й інверсіями. Іноді вони призводять до розширення або зміни змісту оригіналу.

У вірші «Автобіографія» вербалізуються ідеї, важливі для розуміння світогляду й естетичних принципів Антоничевої творчості. Уже в перших рядках поет насолоджується гірським пейзажем, сонцем і небом. У польськомовному перекладі це звучить так:

W górach, gdzie bliżej słońca, spojrzałem na nieba pustkowie
i nagle coś dziwnego zbudziło się we mnie od tej przestrzeni,
i głowa się podniosła, i słowa podeszły do ust zieleni.
Teraz gdziekolwiek bym był i był kiedykolwiek,
zawsze – pijany dzieciak ze słońcem w kieszeni [9, s. 116].

Перекладач зберігає зміст оригіналу, але розширює за рахунок додавання перші два рядки, ймовірно бажаючи наголосити неосяжність неба. Цілком можливо, що це також є результатом власних захоплень К. А. Яворського, який, як відомо, був зачарований горами, про що свідчить зокрема цикл його віршів «Татри і я» («Tatry i ja»), а також збірка «На гранітному стовпі» («Na granitowym maszcie») (1920).

У другому томику поезій Б. І. Антонича «Три перстені» бринять дуже зрілі ліричні сюжети, пронизані національною тематикою. Переважають тут лемківські мотиви, вперше в українській поезії представлені саме Антоничем. Як наголосив Святослав Гординський, поет по-новому описує природу і давні вірування, використовуючи мелодіку [3, с. 11].

Лемківські впливи у поезії Б. І. Антонича, виражені й у перекладених К. А. Яворським віршах «Корчма», «Клени» і «До весни». Переспів переповнений перетвореннями, які змінюють зміст оригіналу, зокрема як уже в першій строфі вірша «Корчма»:

O dziewcząt i o kupców krwi
opowiadają dawne dzieje.
Wciąż w innej ręce czarka tkwi
I chmiel, i żądza ogromnieje [9, s. 125].

Вірші «Клени» і «До весни» – це приклади міфологізації дитинства. Ліричний герой повертається до спогадів про юність, сільські пейзажі, які були для нього першим джерелом натхнення. Не можна говорити тут про адекватність перекладу; у польському варіанті бачимо художні трансформації, які складаються переважно з інверсії слів та у використанні еквівалентів, які відрізняються від початкового значення.

Подібні трансформації зроблені К. А. Яворським і у вірші «Гірка ніч». Польський переклад був опублікований в «Камени» 1936 року. У поезії з'являється топос міста,

який у ліриці Б. І. Антонича має негативні конотації [6, с. 367–376] і виступає в опозиції до мирного, сповненого оптимістичного рустикального світу:

Zasnęli ludzie w czarnym mieście
i chłoną widzeń sennych czad.
Twego marzenia nie pomieści
ten wielki, ale ciasny świat [9, s. 132].

У перекладі К. А. Яворського збережений ритм і сенсові домінанти лірики, але здається невідповідним використання словосполучення «czarny chłopieś», яке польський читач сприймає швидше як колір шкіри, ніж колір його волосся, що мав на увазі Б. І. Антонич пишучи слова «чорнявий хлопець». Подібну тему, пов'язану із символікою ночі, як покровительки поетів, надibuємо також у вірші «Уривок» зі збірки «Книга Лева».

Останній вірш з Антоничевої збірки «Три перстені», який переклав люблінський поет – це лірика «До моєї пісні». Польська версія була надрукована у 8-му випуску «Камени» в 1968 році. Ця лірична поезія виражає гармонію творця із природою, яка з особливою мистецькою силою розкривається у фінальній строфі. Польський переспів далекий від оригіналу. К. А. Яворський акцентує на авторській інтерпретації тексту. Ось фрагмент:

Jlesion pijany od słońca się pali,
natchnienia pierścień na serce mi padł.
Hej, leć i kręć się, upajaj i szalej,
piosenko moich dwudziestu lat [9, s. 119].

Третю збірку Б. І. Антонича «Книга Лева» можна охарактеризувати як філософську лірику. Одним із шедеврів є «Пісня про незнищенність матерії», який порушує тему безсмертя. Польський переклад був опублікований у «Камени» 1936 року. У поезії ліричний суб'єкт нерозривно пов'язаний із природою, все більше і більше ототожнюючись зі світом флори і фауни. Переклад значно відрізняється від оригіналу, а застосовані мовні еквіваленти не завжди належно передають сенс першотвору.

У вірші «Полярія» автор представляє химерний пейзаж, населений людьми Арктики. Переклад К. А. Яворського, знову ж, істотно відрізняється від оригіналу. Польський поет, застосовуючи художні трансформації та зміну семантико-семантичних акцентів, майже змінює оригінал. Прикладом є польське слово «szkarłupnia» (в значенні «голкошкіра»), яке вжито замість «skogura» – у значенні «шкарлупа яйця».

Зі збірки «Книга Лева» походить вірш «Весіння ніч», який є жанровим прикладом інтимної лірики. На особливу увагу заслуговують барвисті Антоничеві метафори у польськомовному перекладі К. А. Яворського. Деякі з цих метафор є прикладом успішної поетизації тексту («Poranny wiatr ze ścieżek zmiata / jak miotła – nosne nierokoje». – «Вітри ранкові, наче мітли, / з стежок змітають ніч весінню»); інші, навпаки, непотрібно розширюють і змінюють первісне семантичне поле поезії («miłości tajnio wiekuista». – «кохання вічна таємнице»).

У своїй роботі над перекладом К. А. Яворський зосередився на поезії Б. І. Антонича

з четвертої збірки «Зелена Євангелія» – він переклав аж дев'ять віршів із цієї книжки. Переклад вірша К. А. Яворського «До істоти з Зеленої Зорі» опублікований у 1936 році – у 6-му випуску «Камени».

Лірика зі збірки захоплює відчуттям єдності між людиною і природою, що особливо помітне у вірші «Проповідь до риб». Автор переконаний, що всі істоти мають душу. У вірші «Вишні» Б. І. Антонич назвав себе «хрущем, який жив колись на вишнях».

Переклад вимагав значних зусиль. Вірш і з погляду лексики, й ритмічної структури не є простим, але польська версія відображає його основну ідею:

Antonycz chrząszczem był, na wiśniach kiedyś mieszkał,
tych wiśniach, które w wierszach Szewczenko opiewał.
Ojczyzny mej gwiaździsta i biblijna ścieżko,
w kwiatach wiśni i śpiewie słowików na drzewach! [9, s. 129]

Прикладом місцевого патріотизму Б. І. Антонича і ретроспекцією горлицького періоду його життя є поезія «Ярмарок», яка разом із іншими перекладеними К. А. Яворським ліричними віршами зі збірки «Зелена Євангелія» («Геслів син», «Наука», «Весільна», «Корчмарські чари») утворює поетичну серію про життя на Лемківщині. Всі вони були написані в 1935 році і є прикладом великої поваги поета до «малої батьківщини» і його туги ностальгії за минулим. Про це свідчить вірш «Вітер століть», перші рядки якого у польському перекладі звучать:

Stuleci wiatr nas muska lotem,
skrzydlaty, wolny, nieustanny,
uczy wolności i tęsknoty
za czymś nieznanym, niewstrzymanym [9, 131].

Поезії зі збірки «Зелена Євангелія» здаються дуже близькими люблінському поетові. Це ж саме захоплення світом і красою природи легко знайти в авторській поезії К. А. Яворського. Обидва поети були послідовниками пантеїзму, які ототожнювали Всесвіт і природу з Богом.

У 20-х роках минулого століття одним із найвідоміших у Польщі поетом був Євген Маланюк, який належав до групи вісниківців. У 1923 році в місті Каліші з'явилася дебютна збірка його поезій «Озимина», а в так званому варшавському періоді (1929–1944) вийшли друком збірки: «Земля й залізо» (1930), «Земна мадонна» (1934), «Перстень Полікрата» (1939) і «Вибрані поезії» (1943).

Казімеж Анджей Яворський зробив загалом дев'ять переспівів з Є. Маланюка: «Вечір», фрагмент циклу «Березіль», «І, дійсно, лист Ваш – подих моря...», «Інтермеццо», «Прага», «Моравська весна», «Під Новий Рік» і «Закінчуючи».

Ці переклади можна поділити на три групи: любовну лірику, вірші з празького періоду та поезію екзистенційного характеру. Найчисленніші любовні вірші створені у 1925–1932 роках. До цього циклу можна зарахувати вірш «Вечір», польський

переклад якого з'явився у 2-му випуску «Камени» у 1933 році – повністю присвяченому українській літературі. Наведемо першу строфу у польській версії:

I wieczór znów. Rozpłascza już powieki
 bezsilny dzień. I znowum, znowu sam.
 Tak trzeba mi tkliwości, trzeba, by na wieki
 we dwoje modlić się do nieba górnych bram [10, s. 27].

Переклад дуже близький до оригіналу. К. А. Яворський намагається відтворити найповніше зміст і настрої вірша. Однією із особливостей цього перекладу є художня інверсія.

Проходження людського життя і зміна пір року – це основні мотиви яким присвячений триптих «Березіль». Остання його частина під назвою «Ту» з'явився у польському перекладі в «Камени» 1934 року. К. А. Яворський наголосив інтимну атмосферу художнього простору поезії. За допомогою лексичних засобів він зумів створити дуже романтичний, мальовничий переклад, який привабливістю не відрізняється від оригіналу:

Śmiech tajemniczy płynie rzadszym lotem,
 Twa wiosna już wstępuje w lata próg.
 Dostałe ciało tve, nalane złotem,
 To słodki owoc na gałązkach nóg [9, s. 142].

Польський мистець звернув увагу на особистісну лірику Є. Маланюка у вірші «Інтермеццо» зі збірки «Земна Мадонна». Інтимного характеру у польському перекладі набуває також лірична поезія, присвячена Юрієві Липі:

Tak, pani list to tchnienie morza.
 Wichru smak i chwiejba fal.
 Wśród nieobjętych wód przestworza
 Urasta duch i słabnie żal [9, s. 136].

У літературній спадщині Є. Маланюка поширений образ міста, як реального, так і міфічного. Особливу увагу мистець приділяв двом містам – Празі й Варшаві. Детально цю проблему проаналізувала Юлія Клімчук [4, с. 42–48].

У циклі «Чорне серце» наявний триптих «Прага», який у польському перекладі носить назву «Z Pragi». Казімеж Анджей Яворський зробив переспів двох частин оригіналу, у яких топос міста зливається із описами природи і часом, що минає.

Цикл «Моравська весна», написаний 1930 року в Пардубіцах, присвячений спогадам моравського періоду. Польський поет переклав шосту його частину під назвою «Z Wiosny morawskiej».

Останню групу віршів можна назвати умовно екзистенційним ліризмом. До них належить вірш «Під Новий Рік». Польський переклад (під заголовком «Przed Nowym Rokiem») з'явився в 7-му випуску «Камени» 1934 року.

На відміну від Казімежа Анджея Яворського Євген Маланюк не вдається до евфемізації концепту смерть. У його спадщині можна натрапити на кілька віршів, у

яких звучать мотиви знищення нації, або йдеться про загибель людини. Ігор Васишин слушно зазначив, що Євген Маланюк не боїться смерті; для нього смерть – це невиновнене земне призначення, тобто – боротьба за батьківщину [1, с. 4].

Підтвердженням цих слів є останній із перекладених К. А. Яворським віршів «Закінчуючи», який можна вважати своєрідним заповітом поета. Переклад дуже схожий на оригінал:

Niech tylko echem nędznych liter
Potomkom swym przekaże wieść,
Że już ostatni trąbił wicher,
Składając dniom idącym cześć [9, s. 144].

Проведений короткий огляд дає підстави стверджувати, що Казімеж Анджей Яворський створив переклади віршів Євгена Маланюка, які були невідомими польській аудиторії. К. А. Яворський відійшов від поширених у польських літературних колах патріотичних віршів і перекладав поезію інтимного та екзистенційного характеру.

Павло Тичина був одним із українських письменників, творчість яких була дуже популярною серед польських критиків та перекладачів міжвоєнного періоду. У 1930-х роках підмітив цінність його поезії також Казімеж Анджей Яворський. У 1933–1970 роках його переклади Тичинівських поезій з'явилися на шпальтах «Камени», «Польсько-Українського Бюлетеня» і журналу «Зет». Загалом він переклав кільканадцять віршів П. Тичини.

Люблінський поет зосередив свою увагу на його ранній поезії зі збірок: «Сонячні кларнети» (1918), «Плуг» (1920) і «Вітер з України» (1924).

Казімеж Анджей Яворський переклав декілька віршів і з дебютної збірки Тичини «Сонячні кларнети». Один із них – «Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух», поєднує біблійні та міфологічні мотиви, а його зміст побудований на антитезі. Переклад К. А. Яворського містить численні художні трансформації, але зберігає первісний ритм і семантичні акценти. Особливий для першотвору апофеоз природи і її явищ відображено у рядках:

Nie Zeus, nie Pan, nie Gołąb-Duch,
Klarnety to Słoneczne.
Tańcuję ja, rytmiczny ruch,
Planety wszystkie – wieczne [12, s. 34–35].

Окрім того, К. А. Яворський перебував у полоні кольористих порівнянь та незвичайних образів природи в інтимній ліриці П. Тичини, а особливо у вірші «Десь надходила весна» (1917). Мистець дуже вдало переклав текст, у якому різним стадіям кохання відповідають різні пори року. В польському варіанті бачимо більшу динамічність, яка приваблює польського реципієнта:

Gaj pod śniegiem się zasmucił.
– Rzekłem: żegnaj... cóż, nie wróce.

I serdecznym, ciepłym blaskiem
 Coś bryznęło z oczu jej...
 Srebrnoskrzydłym gołąbeczkiem
 Już przylgnęła do mych ust! [9, s. 50]

У ранній літературній спадщині Павла Тичини переважають ліричні описи природних явищ, які часто супроводить звук. Як наголосив Леонід Новиченко поет іде до природи: «[...] наче до близького друга, [...] з своїми радощами і сумом, в осягненні її гармонійних законів він знаходить духовне визволення ... Серед лугів і гаїв, спостерігаючи, як “женуть вітри, мов буйні тури”, як “тополі арфи гнуть”, – він, за його власним визнанням, ставив у душу світлий парус, “бо в мене в серці сум”. І це зовсім не було позою, прийомом, літературною умовністю...» [5, с. 24].

Сумні акорди які втілюють настрій печалі і туги з'являються у вірші «Подивилась ясно» (1918). Польський переклад є прикладом динамічної еквівалентності. К. А. Яворський зосередив свою увагу не тільки на контекстах, але також на мистецькій реакції, аналогічній до реакції українського читача. Переспів повністю відображає початковий намір автора, що бачимо у першій строфі:

Popatrzyła jasno – zaśpiewały skrzypce! –
 Pożegnała czule: – w duszy, duszy mej –
 Las posepny milczał, czarny akord smutku –
 Zaśpiewały skrzypce w duszy, duszy mej! [9, s. 51]

Друга група віршів у збірці «Сонячні кларнети» – це лірика екзистенційна і метДруга група віршів у збірці «Сонячні кларнети» – це лірика екзистенційна і метафізична, навіяна апокаліптичними переживаннями Першої світової війни. Польський мистець переклав декілька таких віршів. Серед них і поезію «Іще пташки» (1914–1916). Польський варіант, який можна розглядати як вільну інтерпретацію оригіналу, вперше був опублікований у 9-му випуску «Камени» 1956 року.

Казімеж Анджей Яворський зумів передати емоції, пов'язані з війною і революційними подіями 1917 року, оскільки й для нього війна та смерть не були темою мистецького табу. Зі збірки «Сонячні кларнети» походили й перекладені ним інші вірші – «У собор» та «На стрімчастих скелях», написані незабаром після української революції 1917 року. Вони містять символічні образи чорного ворона, вітру і грозових хмар – як пересторогу перед трагічним майбутнім.

У польському перекладі варто зазначити відповідний вибір лексичних еквівалентів. У третій строфі відбувається накопичення барвистих епітетів: *срібно-зелені, золотисті, стрункоколоськові*, які у польській версії передано так:

I w łąkach, i w trawach
 Srebrnozielonkawych,
 I w złocistych żytach,
 Żytach strunokłosych [...] [9, s. 57].

Своєю чергою зацікавлення К. А. Яворського тетраптихом «Пастелі» може бути обумовлене схожістю з настроєвістю авторської лірики люблінського поета з тією ж назвою. Перекладач дуже вдало передає фантастичний, казковий спосіб сприйняття природи:

Smyknął zajączek,
Patrzy –
Świta!
Siedzi, swawoli,
Rumiankom oczy roztula,
A na wschodzie niebo pachnie.
Koguty czarny płaszcz nocy
Ognistymi nitkami stebnują [9, s. 55].

Перекладацька спадщина К. А. Яворського – це не тільки інтимна і екзистенційна поезія, але також революційні вірші зі збірки «Плуг» (1920), у яких проявляється тенденція до реалістичного зображення дійсності, конкретних історичних подій.

Серед перекладів К. А. Яворського з'явився вірш «Плуг» (1918), який під назвою «Wicher» був опублікований в 2-му номері журналу «Зет» 1933 року, а під оригінальною назвою «Pług» – у 20-му випуску «Камени» в 1960 році.

У вірші, як образ вітру, так і плуга символізують революційні зміни. У перекладі К. А. Яворського помітні численні інверсії й розширення, які динамізують оригінальний текст.

Серед перекладів Казімежа Анджея Яворського є також вірші «На майдані» і «Як упав же він з коня». У польській версії останній вірш під заголовком «Kiedy z konia» з'явився як один із перших перекладів у 7-му номері «Камени» за 1933 рік. Ось фрагмент цього перекладу:

Rewolucjonista ciął.
Świat się zachwiał – sza!
Gdy umierał w czystym polu,
wszystkim uśmiech słał [9, s. 59].

Інший вірш П. Тичини «І буде так» був опублікований у 4-му випуску «Польсько-Українського Бюлетеня» в 1933 році і в 20-му номері «Камени» за 1967 рік.

На шпальтах холмського часопису «Камени» К. А. Яворський опублікував також і переклади філософських віршів П. Тичини. У 2-му номері журналу в 1933 році поміщено переклад вірша «Месія», а у 4-му за 1934 рік – «Сотворіння світу». «Месія» також був опублікований у журналі «Зет» (в 16-му номері, виданому 1933 року).

В авторській поезії К. А. Яворського, як і в спадщині П. Тичини є багато віршів присвячених творчому процесу та ролі поета і поезії в суспільстві. Внутрішній конфлікт набуває в таких поезіях форми абстрактного спостереження (як у триптиху українського автора «Листи до поета»).

Казімеж Анджей Яворський переклав три вірші зі збірки *«Вітер з України»*, які захоплюють незвичайною уявою, широким словниковим запасом і мелодичністю. Серед них – поезії «Осінь така мила...», «Ми кажемо...», «Повітряний флот» і перша частина диптиха «Плач Ярославни».

Написаний на взірць народної пісні «Плач Ярославни» містить безліч елементів, важких для перекладу – таких як демінутиви й метафоричні епітети. Перекладач відмовився від багатьох із них або замінив їх семантичними еквівалентами – заради збереження ритмічних особливостей вірша. У польській версії помітні також і інші трансформації, але перекладач намагався підтримати відповідний синтаксис і мелодійність твору:

Śnieżek. Śnieg.
 Na trzemie księżyc legł.
 Dzień i noc dokoła niego chodzi,
 głos jej z płaczem biegł:
 – Kniaziu, ach, kniaziu młody,
 czyś ty za Dunajem?
 czy przepływasz Don?
 Wieść o sobie podaj,
 bo mnie czeka zgon [9, s. 70].

Як бачимо на зацікавлення польського мистця творами українського поета вплинула також сЯк бачимо на зацікавлення польського мистця творами українського поета вплинула також співзвучність тематики їх творчості. Обидва поети були свідками і учасниками війни, що мало безпосередній вплив на їхню поезію. У П. Тичини, й у К. А. Яворського переважають екзистенційні питання, що стосуються життя і смерті, людської природи і мистецтва, природи і кохання.

На початку 1930-х років у польських перекладах почали з'являтися також вірші Олега Ольжича (Олега Кандиби). Ймовірно, перший переклад польською його поезій належав саме Казімежеві Анджеєві Яворському. У 2-му випуску «Камени» в 1933 році опубліковано вірш «Господь багатий нас благословив». Ця поезія, написана у 1933 році, не увійшла до жодної збірки Ольжичевих поезій, але звучить як творче кредо мистця:

Bogaty Bóg nam błogosławił świat
 darami, których nikt wyrwać nie może:
 tęsknota, twórczość i miłości kwiat,
 zapal i męstwo, poświęcenia pożar.

Na stołach swoich pozostawiał nam
 win promienistych i słodkich gron wiele.
 Więc śmiało idź i wychyl aż do dna
 dla swego serca najchmielniejszy kielich [11, s. 27].

Казімеж Анджей Яворський переклав також декілька віршів із дебютної збірки Олега Ольжича «Рінь», яка вийшла друком у 1935 році. Серед них – поезії «Скільки сонця ллється на землю», «Поважна мова врочистих вітрин», «І дні, і ночі... (Таж коли, коли?)...» та «Вчора лишилась за нами у мряці ліси...»

Рання поезія Олега Ольжича характеризувалася так званим «трагічним оптимізмом», який збігається із творчою поставою К. А. Яворського. Поети були зосереджені на слові, на його виборі, дбали про чистоту поезії, звільняючи її від емоційного та інтелектуального змісту, щоб створити автономний літературний твір. Отже, вони прагнули створити естетичний ідеал, який впливатиме на читачів у чуттєвий спосіб, як музика чи малярство.

Польський поет переклав також два міжвоєнні вірші Олександра Олеся, батька Олега Ольжича: «В вигнанні дні течуть, як сльози» (1919) зі збірки «Чужиною» і «О принесіть як не надію» (1921) зі збірки «Кому повім печаль мою...». Головним мотивом цих поезій є туга за рідною землею, переживання її поневолення, про що свідчить дуже схожа на першотвір польська строфа:

Dajcie mi, jeśli nie nadzieję,
Przynajmniej garść ojczystej ziemi.
Niech przylgnę do niej usty swemi
I tak zastygnę, tak omdleję... [9, s. 48].

Серед перекладів Казімежа Анджея Яворського знаходимо також і вірші Миколи Бажана. У поезіях «Танець» і «Танцівниця» можемо помітити вплив як музики, так і малярського світовідображення.

Що ж стосується польської версії поезії «Танцівниця», то К. А. Яворський намагався зберегти її первісний характер – не відмовляючись від певних національно-культурних елементів оригіналу. Він залишив більшу частину первинних словосполучень. Початок вірша – це подорож у фантастичний світ барв і звуків:

Błysnęła wokół złotem piana mych jedwabi
I jak języki ognia podrzucone ręce,
I opadają znowu drżące, coraz słabiej,
I bęben bije prędko, ja razem z nim dźwięczę [9, s. 101].

Ці вірші були ретельно підібрані К. А. Яворським із багатой спадщини М. Бажана українського поета.

Загалом же варто наголосити, що вся діяльність Казімежа Анджея Яворського була спрямована на популяризацію української літератури, про що свідчить заклик до українських поетів, який з'явився в 1-му номері журналу «Камена»: «Під час роботи над перекладами сучасної української поезії, антологію якої я маю намір створити, цим шляхом звертаюся до українських поетів із проханням про люб'язне надсилання мені своїх збірок на адресу редакції "Камени"» [8, с. 32].

У переспівах К. А. Яворського переважають вірші, які мали б зацікавити польського читача. Його ентузіастичне ставлення до української літератури і дружба з її творцями сприяли зміцненню польсько-українських взаємин – особливо у міжвоєнний період ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Василишин І.* Життя – смерть – безсмертя: екзистенціальний дискурс у філософській ліриці Є. Маланюка / Ігор Василишин // Слово і час. – 2007. – № 11 (563). – С. 3–13.
2. *Гальчук О.* «Ефект Мідаса», або до естетичної проблематики української лірики високого модернізму / Оксана Гальчук // *Studia Philologica*. – 2015. – Вип. 3. – С. 137–143.
3. *Гординський С.* Богдан Ігор Антонич. Його життя і творчість / Святослав Гординський // Б. І. Антонич. Зібрані твори. – Нью-Йорк. – 1967. – С. 7–26.
4. *Клімчук Ю.* «Празький» та «Варшавський» тексти у творчості Є. Маланюка / Юля Клімчук // Філологічні науки. Літературознавство. – 2012. – № 13. – С. 42–48.
5. *Новиченко Л.* Поезія і революція / Леонід Новиченко. – Київ : Дніпро, 1979. – 279 с.
6. *Старова О.* Образ міста в ліриці Б.-І. Антонича: есхатологічні мотиви / Ольга Старова // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – С. 367–376. – (Серія: Лінгвістика і літературознавство ; вип. XXIII, ч. 2).
7. *Hryckowian J.* Kazimierz Andrzej Jaworski jako tłumacz poezji ukraińskiej / Jarosław Hryckowian // *Studia Polono-Slavica-Orientalia*. – 1984. – Acta Litteraria VIII. – S. 83–99.
8. *Jaworski K. A.* Kronika słowiańska / Kazimierz Andrzej Jaworski // Kamena. – 1933. – № 2. – S. 31–32.
9. *Jaworski K. A.* Pisma, t. 3: Przekłady poezji ukraińskiej, białoruskiej i narodów kaukaskich / Kazimierz Andrzej Jaworski. – Lublin, 1972. – 521 s.
10. *Małaniuk J.* Wieczór, z ukraińskiego spolszczył K. A. Jaworski / Jewhen Małaniuk // Kamena. – 1933. – № 2. – S. 27.
11. *Olżycz O.* Wierzyć i pragnąć – to nie złuda, sen..., z ukr. społ. K. A. Jaworski / O. Olżycz // Kamena – 1933. – № 2. – S. 27.
12. *Tyczyna P.* Klarnety Słoneczne, przeł. Kazimierz Andrzej Jaworski / Pawło Tyczyna // *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. – 1933. – № 4(6). – S. 34–35.

Стаття: надійшла до редакції 31.03.2017

прийнята до друку 12.04.2017

THE UKRAINIAN POETRY OF THE INTERWAR PERIOD IN THE POLISH TRANSLATIONS BY KAZIMIERZ ANDRZEJ JAWORSKI

Anna KHOMA-SUVALA

*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej,
Institute of Slavic Philology,
5, Plac Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 20-031, Poland,
e-mail: achoma@wp.pl*

The article deals with the interwar Ukrainian poetry in Kazimierz Andrzej Jaworski's translation. Together with Józef Czechowicz and Józef Łobodowski, Jaworski was one of the pioneers in translating Ukrainian lyrical poetry, and he significantly contributed to its popularization in Poland.

In the interwar period, he translated a number of poems by Rylsky, Antych, Malanyuk and Tychyna. Due to that, he played a crucial role among the Polish translators of Ukrainian poetry. His translations center prominently on the poetry by Maksym Rylsky. To note, Jaworski got interested in his early works from the following poetry collections: «Pid osinnimi zoriamy» («Beneath the Autumn Stars», 1918), Kriz' buriu i snih» («Through Storm and Snow», 1925) and «De skhodiat'sia dorohy» («Where the Roads Meet», 1929). He chose poems which were close to his own writings: full of optimism and showing the cult of beauty, nature and love. Kazimierz Andrzej Jaworski managed to render valuable poems from the collection «Znak tereziv» («The Sign of Libra», 1932). After World War II, he set out to render the poems from the collections «Svitova zorya» (World's Star, 1942), «Lito» («Summer», 1936), «Chasha druzhby» («The Cup of Friendship», 1946), «Nasha syla» («Our Strength», «Poems» 1949–1964), and «Zymovi zapysy» («Winter Notes, Poems» 1960–1963).

The poetry by Bohdan Ihor Antych, a Ukrainian writer born in Lemkivshchyna near Gorlice, attracted Kazimierz Andrzej Jaworski's attention owing to its fairy-tale qualities, a feeling of unreality and idealization of the world. From three collections of poems, «Welcome to Life» (1931), «Three Rings» (1934) and «Book of the Lion» (1936), which vary in terms of their subject matter, the translator from Lublin chose those works which reveal a youthful joy of life and optimism which Lemkivshchyna endowed its author with. Jaworski devoted his major attention to the poems from «The Green Gospel» collection (1938) which reflected the essence of Antych's poetry, i. e. the nature becomes religion.

Kazimierz Jaworski contributed a lot to popularizing Yevhen Malaniuk's poetry in the interwar period. The poet from Lublin undertook translating less popular poems, unknown to Polish readers. From the two collections which were known in Poland, «Earth And Iron» (1930) and «The Earthly Madonna» (1934), he selected poems which correlated in a special way to his own lyrical writings from the collection «To a Red And White Mistress» (1924).

Jaworski also focused on Tychyna's early poetry from three collections: Сонячні кларнети («Clarinets of the Sun», 1918), Плуг («The Plow», 1920) and «Вітер з України» («The Wind from Ukraine», 1924). Jaworski's interest in the works of the Ukrainian poet was influenced by the similarity of the topics and the attitude to writing techniques. The translator paid special attention to rhythm patterns, characteristic of Tychyna's writings.

He undertook translating poems which were popular and already known to Polish readers. Generally, Jaworski showed a noticeable tendency to dynamize texts by adding emotionally charged elements.

Keywords: Ukrainian poetry, interwar period, translation, Kazimierz Andrzej Jaworski, Maksym Rylsky, Bohdan Ihor Antych, Eugene Malanyuk, Pavlo Tychyna, Mykola Bazhan.